

H. Bloemhoff

De gemeentelijke basis voor streektaalbeleid

(eerder gepubliceerd in Bloemhoff, H. en P. Hemminga (red.), *Streektaal en duurzaamheid*. Berkoop, 2007)

Dames en heren,

Activiteiten voor regionale talen, streektaal en dialecten beginnen meestal vanuit persoonlijke ongerustheid en betrokkenheid. Ongerstheid ontstaat door het gevoel dat de regionale taal verloren dreigt te gaan. Men merkt dat lang niet iedereen het vanzelfsprekend vindt om de regionale taal nog te gebruiken. In opvallende aantallen worden kinderen thuis uitsluitend nog in het Nederlands opgevoed ook al spreken de ouders en anderen uit de omgeving onderling nog veel in de streektaal. Sommigen met een goede opleiding achter de rug of met een verbeterde maatschappelijke positie spreken uitsluitend nog Nederlands, ook in hun streektaalige omgeving. Enzovoort. Wie dergelijke zaken waarneemt kan zich er zorgen over beginnen te maken dat de streektaal achteruitgaat, als men al niet weet dat zo'n besef bij eerder ook al bij menigeen is ontstaan. Steekproeven onder de bevolking bevestigen alleen maar de eigen waarnemingen, zoals ook de onderzoeksresultaten in de nog vrij recente *Taaltelling Nedersaksisch*. Jongere generaties gebruiken en beheersen het Nedersaksisch minder, zowel in aantallen sprekers uitgedrukt als in de kwaliteit van de beheersing.

Toch hoeft u daar niet ongerust over te maken, als u een drietal geïnterviewden in de rubriek *StraatPraat* van een van onze plaatselijke kranten moet geloven. Zij liggen er niet wakker van als het Stellingwerfs zou verdwijnen, zeggen ze. Is daarmee iets opmerkelijks gezegd? Waar liggen zij dan vooral wél wakker van en wat hoort er misschien nog meer thuis in de categorie "niet om niet wakker van te liggen"? Kunnen dingen waarvan men niet wakker ligt bij nader inzien misschien toch de moeite waard zijn om zich nader over te informeren en zelfs om zich er voor in te zetten? Zoals men zich, al dan niet bij nader inzien, ook in kan zetten voor het in stand houden van natuurwaarden, van historisch besef, van vriendelijke omgangsvormen en kleinschalige communicatiemediën als de plaatselijke kranten. Bij goede, zakelijke informatie en discussie kan dat het geval zijn, al zeg ik niet dat het per definitie het geval *moet* zijn. Personen die alleen nut als criterium zien en de streektaal niet 'van nut' achten omdat men een gelukkig bestaan kan hebben zonder streektaal, zijn er genoeg. Als er over vijftig jaar geen Stellingwerfs meer in levend gebruik zou zijn dan kan men desondanks een gelukkig en goed bestaan hebben en het hooguit betreuren dat onze streektaal niet meer in levend gebruik is. Maar natuurlijk zijn er heel wat mensen die aan de streektaal wel nut toekennen en positieve effecten die ze misschien wel niet tot het nut rekenen, maar gewoon zeer waarderen. Om korthedshalve prof. Abraham de Swaen aan te halen, die laatst voor de Nederlandse afdeling van het bureau voor kleine talen sprak: voel je u met een minderheidstaal gelukkig, dan moet u vooral proberen die te blijven gebruiken als het even kan.

Zo is het. De positieven worden en worden bezorgd als ze denken aan het dreigende verlies van de streektaal, omdat ze zich met die streektaal gelukkig voelen. Maar ook de meerkleurigheid van de taalwerkelijkheid vormt een waarde op zichzelf die u kunt koesteren. Die

veelkleurigheid is bovendien iets van alle tijden en is ook in onze tijd toch meer regel dan uitzondering. Het gaat eerder om een natuurlijk verschijnsel dan om iets onnatuurlijks. Het verlies van die veelkleurigheid zou een verarming zijn. Bovendien kun je het in levend gebruik bestaan van bijv. het Nedersaksisch zien als een reusachtig historisch monument uit een ver verleden, waarin ook nog eens culturele bijzonderheden van voorbije tijden in weerspiegeld zijn. Kortom, de regionale taal als rijke, nog levende bron uit onze steeds voortschrijdende geschiedenis. Hunnebedden en kastelen vormen belangrijke cultuurhistorische waarden, maar daarnaast vormen het Nedersaksisch en andere regiotalen nog steeds een levend geschiedenisboek met niet alleen bijzondere, eigen klanken, maar met een eigen woordenschat en talloze zegswijzen en spreekwoorden.

Het waren dit soort overwegingen die begin jaren zeventig hebben geleid tot het ontstaan van de Stellingwarver Schrieversronte, uw gastheer van vandaag, en het zijn dit soort overwegingen die ons op taalterrein als betrokken personen nog steeds binden, op een eenvoudige, basale wijze: wij, betrokkenen, willen het voortbestaan van onze taal garanderen. Er vormde zich indertijd een groep van eerst zo'n zestig personen die wilden samenwerken, en wel in een vereniging. Dat werd, inmiddels al weer zo'n 35 jaar geleden, in onze regio de basis, waarbij activiteiten uitgevoerd werden en worden volgens een alles-in-één-huis aanpak. De vereniging werd al gauw een stichting met tegenwoordig zo'n 1300 leden. Ieder die zich aanmeldt en een abonnement op het tweemaandelijks Stellingwerfstalige tijdschrift De Ovend neemt, wordt lid van de algemene raad en verwerft daarmee inspraak. Eind jaren tachtig kreeg men de beschikking over een eerste centrale medewerker, die geassisteerd werd door één, soms door enkele administratieve krachten. Er ontstond een streektaalinstituut dat nu gevestigd is in het nabijgelegen Oldeberkoop en nu zeven personeelsleden heeft, ieder in een deeltijdbaan. Om een indruk van de activiteiten te geven: het ging of gaat om het vervaardigen en uitgeven van woordenboeken, een spellingboek, grammatica's, algemene infoboeken over de taal, Stellingwerfstalige literatuur, boeken en evenementen op het terrein van taal, veldnamen, geschiedenis, cultuurhistorie, volkskunde enz., de uitgave van De Ovend, het organiseren van grote publieksbijeenkomsten met toneel, poëzie, het samenwerken met historische verenigingen op het terrein van de cultuurhistorie. Ik probeer niet uitputtend te zijn maar sluit deze reeks nu af met een paar zeer belangrijke functies:

- de zeer belangrijke functie van streekkenniscentrum waar men veel weet en bewaart wat elders niet is of moeilijk is in te zien, en waar men onderzoekt om de kennis uit te breiden
- de adviesfunctie: vooral op het terrein van taalkundige begeleiding en onderzoek, maar ook op dat van de streekgeschiedenis, de volkskunde en de literatuur in het Stellingwerfs en de vervaardiging van materiaal voor het onderwijs, met name voor het basisonderwijs en peuters.

Hoe komt dit tot stand, wat heeft dit nog met die coöperatieve mens van het begin van mijn verhaal te maken en hoe bepaalt men nu zijn programma's? Het bestuur nam o.m. persoonlijke financiële risico's bijvoorbeeld door privégeduld te lenen aan hun vereniging, om toch vooral maar Stellingwerfstalige boeken uit te kunnen geven. Er kwamen gelukkig signalen van politici, die aangaven dat enige vorm van steun door de regionale overheden verwacht zou mogen worden. Als ik het me goed herinner kwam het eerste signaal van oud-burgemeester

Oosterwijk, die vond dat men op het gemeentehuis steun kon verlenen aan het vermenigvuldigen van het tijdschrift, en dat een aanvraag voor een kleine jaarlijks bijdrage ingediend zou kunnen worden, ter bestrijding van onkosten en ter ondersteuning van het uitgeven van boeken. En dat natuurlijk niet alleen bij zijn gemeente Oost-Stellingwerf maar ook bij de buurgemeente West-Stellingwerf en de provincie Friesland. Dit gezien het belang voor het Stellingwerfs en de veelheid van activiteiten die men ontwikkelde of zich nog voornam. Een veelheid die in de periode tot de aanstelling van personeel het bestuur boven het hoofd groeide, reden genoeg dus om meer subsidie te bepleiten en tot aanstelling van personeel over te gaan.

In de bescheiden opzet van jaren geleden en de periode van langzame groei gedurende inmiddels 35 jaar, is de belangrijkste drijfveer steeds geweest die activiteiten te verrichten die men vanuit zijn ongerustheid en betrokkenheid nodig vond. Om het in de woorden van Hans Gerritsen te zeggen, de huidige gedeputeerde voor cultuur in Groningen: het gaat om zorg voor de taal van de mensen, om zorg voor een regionale culturele schat. Of in de woorden van Daisy Vliegthart, de bestuurskundige die een zogeheten concretiseringsonderzoek Nedersaksisch uitvoerde: het gaat om Koesteren van een cultureel erfgoed.

Maar waarom nu de gemeentelijke basis voor streektaalbeleid als onderwerp te noemen voor deze bijdrage te noemen? In de eerste plaats: degenen die verontrust zijn over het verlies van de streektaal vinden het gemakkelijkst gelijkgestemden in dezelfde omgeving. Men richt in de eigen omgeving het gemakkelijkst een coöperatief verband op dat efficiënt en doeltreffend kan zijn en dat dicht bij de mensen kan staan. Nu gaat het in die formulering eerder om een verband van betrokkenheid in een gebied met eenzelfde soort streekcultuur en een met elkaar beleefde eenheid van de streek dan om de bestuurlijke eenheid van een gemeente. Men kan tot de kleine Stellingwerfstalige groep in de gemeente Lemsterland behoren om zich toch betrokken te voelen bij het Stellingwerfse streektaalinstituut, ook al wordt dat vanwege de ligging van het taalgebied vooral geassocieerd met de gemeenten Oost- en West-Stellingwerf. Maar er is meer. Wil men een reeks van inspanningen verrichten die het vermogen van een kleine vereniging te boven gaan, dan is de inzet van gemeentelijke middelen nodig. Degenen die zich betrokken voelen bij de zorg voor het behoud van streektaal moeten de politieke partijen en de bestuurders wijzen op het belang als dat nodig is en hen motiveren om iets goeds tot stand te brengen. Normaal gesproken staan zij open voor de wensen in de samenleving. En dat zullen zij natuurlijk zeker staan als het gaat om een coöperatief verband van zo'n 1300 betalende leden, een aantal waarop elke plaatselijke afdeling van een politieke partij jaloers op zou kan zijn?

Verder: de gemeente beschikt over een aantal mogelijkheden om als overheid de regionale taal mee te promoten en te beschermen, dit naast de mogelijkheid om met anderen een streektaalinstituut in stand te houden of te ondersteunen. De gemeente kan blijvend zichtbaar maken dat inwoners aan het loket de streektaal kunnen spreken en z'n medewerkers instrueren om sprekers die dat doen als ieder ander te verstaan en beleefd te behandelen. De gemeente kan laten zien dat het menens is met non-discriminatie, door serieus te bevorderen dat raadsleden die het Stellingwerfs machtig zijn, dat ook gebruiken in de raad. Daarmee wordt veel meer voelbaar dat de regiotaal echt de moeite waard is: die wordt immers op die

manier volwaardig gebruikt. En zo kan er meer. Er zijn overigens al goede voorbeelden te noemen: de Stellingwerfse gemeenten hebben trouwambtenaren die de huwelijks toespraak in het Stellingwerfs kunnen en willen uitspreken, en daarvan wordt gebruik gemaakt. De Stellingwerfse gemeenten hebben officieel aangegeven dat burgers zich schriftelijk in het Stellingwerfs tot de gemeente kunnen wenden. Die gemeenten hebben bovendien een tweetal literaire prijzen voor Stellingwerfstalig werk ingesteld en ook een algemene culturele prijs m.b.t. het Stellingwerfs. Ze stellen zich in het algemeen op als eerstverantwoordelijke overheden, waarbij de provincie meewerkt en het beleid in het algemeen volgt. De gemeente heeft met die prijzen en het onderwijs in het Stellingwerfs binnen het vak heemkunde meer verantwoordelijkheid genomen, de provincie doet dat onder meer door een subsidieregeling voor boeken in de streektaal en zich extra in te zetten voor het Taalkundig onderzoek Stellingwerfs. De gemeenten droegen hun rol van eerstverantwoordelijken ook in het proces dat moet leiden tot toepassing van deel III van het handvest, nadat de erkenning onder deel twee van het Europees handvest in 1996 een feit was geworden.

Niettemin is het belang van zo'n gemeente overheid in principe nog vérstrekkender. De gemeentelijke overheid kan er immers voor zorgen of in ieder geval toe oproepen dat naast het Nederlands ook het Stellingwerfs in officiële situaties wordt gesproken en geschreven. Zoiets hoeft niet ingewikkeld te zijn, het is een kwestie van doen. Het gewoner worden van de streektaal in meer officiële domeinen heeft het voordeel dat het voor ieder normaler wordt de regiotaal te gebruiken, zodat ook burgers die nog twifelen burgers over de streep getrokken worden en het Stellingwerfs gebruiken ook buiten de eigen, vertrouwde omgeving. We zien vandaag de dag al heel gemotiveerde ambtenaren deelnemen aan cursussen die door het streektaal instituut worden verzorgd.

Maar de gemeentelijke overheden kunnen veel meer betekenen. Ze kunnen de eigen streektaal meer zichtbaar maken en ze kunnen ook zorgen dat instellingen waarvoor zij verantwoordelijk zijn of waarmee zij een bijzondere betrokkenheid voelen het Stellingwerfs integreren, zichtbaar en hoorbaar.

Gemeenten zouden, puntsgewijs, activiteiten als de volgende kunnen ondernemen. Het zou ongetwijfeld een structurele, blijvend sterke impuls voor het Stellingwerfs zijn, namelijk:

- stimulansen en een protocol ontwikkelen en uitvoeren voor het gebruik van het Stellingwerfs in openbare bijeenkomsten van de gemeenten
- stimulansen en protocol ontwikkelen en uitvoeren om het Stellingwerfs naar het publiek toe en in werksituaties als eerste te gebruiken, waarmee anderen nadrukkelijk worden uitgenodigd het Stellingwerfs te gebruiken
- de zichtbaarheid van het Stellingwerfs vergroten door die taal mede te gebruiken in de websites, aankondigingen, schriftelijke stukken en in opschriften
- de gewoonte aannemen om bij naamgevingen de originele, Stellingwerfse vorm als een officiële of als de enig officiële te gebruiken (zoals bijv. recentelijk bij de namen van de rivieren, vaarten, plassen is gebeurd, onder supervisie van de provincie in het kader van het gebruik van Friese namen in het Friestalig deel van de provincie)
- zorg dragen voor een positieve uitstraling t.a.v. het Stellingwerfs in alle situaties en teksten en van een positieve houding bij bestuurders/ambtenaren door middel van goede inhoudelijke voorlichting en cursussen

- in positieve zin rekening doen houden met de beheersing van het Stellingwerfs of de bereidheid het Stellingwerfs te leren bij aanstellingen

Daarnaast kan de gemeente nog andere activiteiten ontwikkelen ten behoeve van de streektaal, bijv. ten gunste van het gebruik van de streektaal bij instellingen en activiteiten van zorg en welzijn, en met betrekking tot het aan te bevelen gebruik van het beleid voor dorpen, buurten. Ook kan men betekenisvol zijn voor de lokale omroep. Die is weliswaar vrij in het eigen beleid op het punt van taal en streektaal, maar die omroep zou wel stimulansen kunnen krijgen tot streektaalgebruik, ook in meer formele onderdelen, bijv. in Stellingwerfstalige nieuwsuitzendingen.

Het noemen van meer mogelijkheden en de beschrijving van verbijzonderingen voert hier veel te ver. Er is in goed overleg met de eigen gemeente veel te bereiken, en bovendien, er valt nogal wat te leren uit de publicaties van het Berie foar it Frysk, het beraad voor het Fries dus, een provinciaal adviesorgaan. Een publicatie van 2003 van het Berie over de taalpraktijk en het taalbeleid Fries (met inbegrip van streektalen) bij de gemeenten vat de aandachtspunten goed samen in de volgende zogenoemde actiepunten: taalverordening; beleidsplan; baliefunctie; brochures, website; huwelijk; onderwijs; cultuurbeleid; zichtbaarheid. Het zal inmiddels duidelijk zijn dat de gemeente, als de juiste voorzieningen aangebracht zijn, een belangrijk instrument kan zijn om een volwaardig gebruik van de regionale taal mogelijk te maken. Met dat alles zal een gemeentelijke organisatie bepaald nog geen streektaalbastion zijn, maar wel is de regionale taal in alle situaties als tweede taal vertegenwoordigd en kan men dus voor het gebruik kiezen, zonder dat dat tot verschil van mening, twijfel of zelfs schaamte hoeft te leiden. Ik wil nog twee punten toevoegen. In de eerste plaats hoort er een goed samenhangend geheel van een gemeentelijk beleid te zijn op het terrein van de streektaal. Dat hoort bovendien goed samen te gaan met het provinciale beleid voor streektalen, en het moet niet botsen met beleid voor het Nederlands. Het moet bovendien passen in een landelijk beleid voor regionale talen. Helaas laat zo'n landelijk beleid, afgezien van het Fries, nog op zich wachten, zelfs voor de erkende talen Limburgs en Nedersaksisch. Ik zou ook een landelijk beleid denkbaar achten voor niet-erkende streektalen voor die gebieden waar betrokken het de moeite waard vinden om de streektalen in levend gebruik te bewaren. Wie de nadrukkelijke aanbevelingen door de Raad van Europa aan de Nederlandse rijksoverheid leest m.b.t. Nedersaksisch en Limburgs en constateert dat daar vrijwel niets mee gebeurt, zal zijn politieke vertegenwoordiging in Den Haag erop aan moeten spreken dat het Rijk de aanbevelingen moet opvolgen, wil het zijn naam als Europees georiënteerd land hoog houden. Nederland moet, kortom, in eigen land uitvoeren wat het in Europees verband zegt na te streven.

In de tweede plaats wil ik opmerken dat men in de notitie die het vervolg is op het onderzoeksrapport van Vliegthart, dat in gebieden waar varianten van het Nedersaksisch worden gesproken die nogal van elkaar afwijken, per gemeente verschillend materiaal zou kunnen worden ontwikkeld. Daarin zouden de regionale streektaalinstellingen kunnen voorzien of althans kunnen assisteren. Zijn de variëteiten van enkele gemeenten ongeveer gelijk, dan stelt men natuurlijk voor die meerdere gemeenten gelijksoortig materiaal samen, in dezelfde variëteit. Analoog aan de Stellingwerfse gemeenten met hun streektaalactiviteiten met hun Stellingwerfse streektaal instituut en analoog aan de Friese gemeenten m.b.t. de

taalbeleidsplannen aldaar zouden ze beleid kunnen gaan voorstellen dat qua model in de verschillende Twentse gemeenten ongeveer gelijk is, natuurlijk afgestemd op de Twentse omstandigheden.

Ik vat samen: de eigen omgeving, die al snel opgevat wordt als de eigen gemeente of streek die meer gemeenten beslaat is de omgeving om activiteiten uit te voeren voor de streektaal. De gemeente als bestuurlijke eenheid is erg belangrijk om uiteenlopende activiteiten mede mogelijk te maken, en ook om zelf het instrument te zijn waarin de regionale taal volwaardig functioneert. De gemeente kan dus een belangrijke rol spelen in de drieslag regiotaal – nationale taal – Engels. Nu is dat idealiter, dat wel. Nog niet zo lang geleden deed een inspreker voor de gemeenteraad van West-Stellingwerf het verzoek om een aanbeveling van het Berie fan it Frysk te volgen en het burgerjaarverslag te voorzien van een Stellingwerfse versie, naast de Nederlandse. Het zat er niet in. Onder meer werd gezegd dat men al veel voor de streektaal doet. Wat niet onwaar is, maar het gaat er bij streektaalbeleid om zoveel mogelijk goede, dat wil zeggen gedegen en effectvolle middelen te benutten. Daartoe reken ik een volwaardig gebruik naast het Nederlands. Ik zou willen dat voor er voor onze Stellingwerfse gemeenten en voor meer gemeenten met een te beschermen streektaal genuanceerde plannen werden ontwikkeld deels vergelijkbaar met de beleidsplannen en verordeningen zoals die voor Friese gemeenten ontwikkeld zijn en nog verder ontwikkeld zullen worden. Maar, ik hoor het in gemeentekringen al zeggen, is dat financieel haalbaar en voldoende nuttig? Immers, mensen als de geïnterviewden liggen er niet wakker van. Maar ik blader door naar de NRC en lees de column van dichteres en redacteur Marjoleine de Vos van 14 mei jongstleden. Men heeft berekend dat verfraaiing van het Nederlandse landschap een positief kostenbatensaldo van 17,9 miljard euro op zal leveren. Maar het landschap is veel meer dan dat het toevallig mooi is. Wie kijkt en onderzoekt kan het landschap verbinden met ons verleden. Wat een overweldigende ervaring kan zijn, een onbetaalbare ervaring zelfs. De waarde van onze regionale talen is daarmee vergelijkbaar. Ze zijn veel meer dan zomaar een mooi veelkleurig communicatiemiddel. Ze verbinden ons met onze omgeving, met ons verleden en met onze toekomst, op een wijze die elk moment van de dag weer kan verrassen, een onbetaalbare ervaring op kan leveren. Daarbij valt het kostenplaatje in het niet. Laten we anderen deelgenoot maken van onze ervaring, en laten gemeenten, provincies en rijk met een vruchtbaar streektaalbeleid die ervaringen mogelijk blijven maken, zodat het ook van niet-geïnteresseerde mensen bewuste en betrokken burgers kan maken. Ervaringen waarvan je juist uitstekend kunt slapen, maar evengoed wakker kunt zijn, van een en al enthousiasme.